

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВЕТЕРИНАРНОЇ
МЕДИЦИНИ ТА БІОТЕХНОЛОГІЙ ІМЕНІ С.З. ГЖИЦЬКОГО

КАФЕДРА ГЕОДЕЗІЇ І ГЕОІНФОРМАТИКИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

РВО «Бакалавр»

НА ТЕМУ:

**«Аналіз проекту землеустрою щодо встановлення меж території
природно-заповідного фонду»**

Виконала: студентка групи ЗВ-42сп

Напряму підготовки (спеціальності)

193 «Геодезія та землеустрій»

Турияниця Ю.Ю.

Керівник: доцент Бочко О.І.

ДУБЛЯНИ- 2025

ВСТУП

1.Теоретичні основи встановлення меж територій

природно-заповідного фонду 7

1.1. Нормативно-правове забезпечення земель природно-заповідного фонду 7

1.2. Види об'єктів ПЗФ та їх землевпорядне значення 9

1.3. Особливості проєктування меж територій ПЗФ 11

2. Характеристика об'єкта дослідження 17

2.1. Географічне положення та загальна інформація про об'єкт 17

2.2. Аналіз наявної землевпорядної документації 20

2.3. Екологічна та правова цінність території ПЗФ 22

3. Аналіз проєкту землеустрою щодо встановлення меж територій

природно-заповідного фонду 26

3.1. Структура проєкту землеустрою 26

3.2. Встановлення меж на місцевості 28

3.3 Оцінка відповідності землеустрою стандартам і нормативам 31

4. Охорона навколишнього середовища 39

5.Охорона праці 42

Висновки 45

Бібліографічний список 47

УДК 528.44:504.75(477.87)

Кваліфікаційна робота присвячена аналізу проєкту землеустрою щодо встановлення меж території природно-заповідного фонду на прикладі національного природного парку «Ужанський», розташованого на території Закарпатської області. Актуальність теми обумовлена потребою у правовому впорядкуванні меж природоохоронних територій з метою їх ефективного збереження, управління та інтеграції в екологічну мережу Європи.

У роботі розглянуто законодавчі й нормативні основи землеустрою об'єктів ПЗФ, проведено аналіз геодезичних і картографічних матеріалів, вивчено зміст проєктної документації. Особливу увагу приділено порівнянню фактичних даних із нормативними вимогами щодо встановлення меж на місцевості. Також проаналізовано ситуаційний план, каталог координат та супутні матеріали до проєкту. У результаті дослідження виявлено проблеми, які виникають при практичному встановленні меж територій ПЗФ у гірських умовах Закарпаття, запропоновано напрямки вдосконалення проєктної документації та рекомендації для землевпорядних і природоохоронних організацій.

ВСТУП

Рациональне використання земель природно-заповідного фонду (ПЗФ) є одним із ключових чинників забезпечення екологічної безпеки та сталого розвитку територій. Землі ПЗФ мають виняткову екологічну, наукову, рекреаційну, естетичну та освітню цінність, що обумовлює необхідність їх належного правового оформлення та просторової фіксації в межах Державного земельного кадастру.

Особливої уваги в цьому контексті потребує Закарпатська область, яка вирізняється високою ландшафтною різноманітністю, багатством флори й фауни, значною часткою територій із природоохоронним статусом. У регіоні функціонує понад 160 об'єктів природно-заповідного фонду, серед яких національні природні парки, заказники, пам'ятки природи та біосферні резервати. Проте, попри високу природоохоронну цінність, багато з цих територій і досі не мають чітко встановлених меж у натурі (на місцевості), що ускладнює їх правове врегулювання, управління та охорону.

Встановлення меж територій ПЗФ на підставі проєктів землеустрою є необхідною передумовою для їх реєстрації в державному кадастрі та внесення до відповідної документації. Законодавча база України, зокрема Земельний кодекс України, Закон «Про землеустрій» та Закон «Про природно-заповідний фонд України», чітко визначають процедуру формування меж таких територій, включно з етапами підготовки проєктної документації, погодження та винесення в натуру.

З огляду на актуальність питання для Закарпаття, дана кваліфікаційна робота присвячена аналізу проєкту землеустрою щодо встановлення меж національного природного парку «Ужанський», який є частиною Смарагдової мережі Європи та транскордонного біосферного резервату «Східні Карпати». Територія цього об'єкта має важливе міжнародне значення, однак питання щодо точності визначення меж, їх відповідності екологічним, геодезичним та правовим вимогам залишаються відкритими.

Метою кваліфікаційної роботи є аналіз проєкту землеустрою щодо встановлення меж об'єкта природно-заповідного фонду з урахуванням особливостей Закарпатської області, нормативно-правових вимог та практичних аспектів реалізації таких проєктів. Для досягнення поставленої мети передбачається вирішення таких завдань:

- вивчення законодавчої та нормативної бази щодо встановлення меж ПЗФ;
- аналіз географічних, екологічних та земельно-кадастрових особливостей території Ужанського НПП;
- оцінка змісту та якості розробленої проєктної документації;
- виявлення недоліків і проблемних аспектів при встановленні меж на місцевості.

Результати дослідження можуть бути використані в роботі органів місцевого самоврядування, Держгеокадастру, адміністрацій національних парків, а також у науково-практичній діяльності землевпорядних та екологічних установ.

1. Теоретичні основи встановлення меж територій природно-заповідного фонду

1.1. Нормативно-правове забезпечення земель природно-заповідного фонду

Правове регулювання використання, охорони та встановлення меж земель природно-заповідного фонду (ПЗФ) в Україні ґрунтується на низці законодавчих і підзаконних актів, які визначають правовий статус об'єктів ПЗФ, порядок землеустрою, ведення державного земельного кадастру, а також умови збереження екологічного балансу.

Основним нормативно-правовим актом, який регламентує правовий режим об'єктів природно-заповідного фонду, є Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16.06.1992 № 2456-XII. Цей закон визначає правовий статус земель ПЗФ, порядок їх створення, організацію охорони, а також основні вимоги до встановлення меж таких територій. Відповідно до ст. 7 цього закону, «землі ПЗФ є державною власністю, яка може передаватися лише в постійне користування природоохоронним установам або органам управління» [1].

Також важливим документом є Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III, де у розділі VII визначено категорії земель, включаючи землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення. Згідно зі ст. 45 Земельного кодексу, до земель ПЗФ належать землі, надані для збереження природних комплексів, заповідників, національних природних парків, заказників тощо [2].

Окрему увагу слід приділити Закону України «Про землеустрій» від 22.05.2003 № 858-IV, у якому передбачено розробку проєктів землеустрою щодо встановлення (відновлення) меж територій природно-заповідного фонду. Зокрема, у ст. 50 зазначено, що такі проєкти є видом документації із землеустрою, що розробляється з метою закріплення меж на місцевості та внесення відомостей до Державного земельного кадастру [3].

Регламентуючим є і Закон України «Про Державний земельний кадастр» від 07.07.2011 № 3613-VI, де визначено, що підставою для внесення відомостей про межі земель ПЗФ є документація із землеустрою. Зокрема, у ст. 21 цього закону зазначається, що межі територій ПЗФ фіксуються в кадастрових даних як обмеження у використанні земель [4].

Також слід враховувати Постанову Кабінету Міністрів України від 18.08.2010 № 749 «Про затвердження Порядку розроблення проєктів землеустрою щодо встановлення (зміни) меж природно-заповідних територій», яка містить чіткий алгоритм дій для виконавців проєктної документації — від складання технічного завдання до погодження та державної реєстрації меж [5].

Додатково, вказівки щодо охорони та використання земель ПЗФ містяться в Національній стратегії управління природоохоронними територіями України на період до 2030 року, яка акцентує увагу на необхідності правового закріплення меж усіх об'єктів ПЗФ з урахуванням екосистемного підходу [6].

Вивчення джерел права, що містять норми, які регулюють земельні та природоохоронні правовідносини, вирішують конфлікти, що при цьому виникають, специфіки земельних та природоохоронних правовідносин на різних історичних етапах розвитку нашої держави, виявлення позитивного та негативного досвіду, дозволяє більш професійно сформулювати висновки та пропозиції, спрямовані на вдосконалення процесуального законодавства, що регулює порядок розгляду і вирішення спорів, які виникають у сфері земельних та природоохоронних правовідносин.

У контексті встановлення меж територій природно-заповідного фонду особливу увагу слід приділяти механізмам погодження проєктної документації. Відповідно до чинного законодавства, зокрема Постанови КМУ № 749, розроблена документація підлягає погодженню із зацікавленими органами, зокрема органами охорони навколишнього природного середовища, управління земельними ресурсами та органами місцевого самоврядування. Це дозволяє забезпечити міжвідомчу інтеграцію під час оформлення меж, що є важливим

чинником у запобіганні конфліктів землекористування [5].

Варто також зазначити, що одним з ключових аспектів правового забезпечення меж ПЗФ є їх обов'язкова геодезична фіксація з наступним занесенням координат у Державний земельний кадастр. Встановлення меж без топографо-геодезичного обґрунтування може призвести до правової невизначеності, що ускладнює управління територіями природоохоронного призначення. У цьому аспекті актуальним є положення Наказу Держгеокадастру № 427 від 23.07.2012, яким затверджено Інструкцію з підготовки технічної документації із землеустрою щодо встановлення меж природно-заповідних територій [7].

Крім того, для забезпечення правової охорони земель ПЗФ важливим є внесення відповідних обмежень у використанні земель до кадастрової інформаційної системи. Такі обмеження стосуються, зокрема, заборони зміни цільового призначення, ведення господарської діяльності, вирубки лісів, будівництва та інших дій, які можуть порушити екологічний баланс. Наявність правової фіксації меж надає змогу ефективно контролювати дотримання режиму охорони таких територій органами державного екологічного контролю.

Окремо варто згадати про Модельну інструкцію щодо встановлення меж ПЗФ, розроблену за підтримки міжнародних проєктів, що підтримують реалізацію Європейської екологічної мережі (Emeraude). Ці методичні рекомендації, хоча й не є обов'язковими, широко застосовуються на практиці при плануванні меж природоохоронних територій відповідно до міжнародних підходів, зокрема з урахуванням Рамсарської та Бернської конвенцій.

1.2. Види об'єктів ПЗФ та їх землепорядне значення

Природно-заповідний фонд (ПЗФ) України охоплює низку територій та об'єктів, що мають особливу екологічну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність, які відповідно до законодавства підлягають охороні як національне надбання. Визначення видів об'єктів ПЗФ, їх функціональне

призначення та порядок землевпорядної організації закріплено у Законі України «Про природно-заповідний фонд України» [1].

Відповідно до ст. 3 цього Закону, до складу природно-заповідного фонду входять. На рисунку 2.1 представлено структуру природно-заповідного фонду України

Рисунок 2.1 Структура природно-заповідного фонду України

Кожен із зазначених видів ПЗФ має власний правовий режим охорони, цільове призначення земельної ділянки та особливості землеустрою, що

визначаються під час розроблення проекту землеустрою щодо встановлення меж. Наприклад, біосферні заповідники мають суворий охоронний режим з поділом території на зони (ядро, буферна зона, зона співпраці), що потребує детального картографування під час землеустрою [2].

У свою чергу, національні природні парки, згідно зі ст. 16 Закону, використовуються для поєднання охорони природних комплексів з регульованою рекреаційною, освітньою та науковою діяльністю. Землевпорядна документація при цьому повинна чітко відображати розподіл території за функціональним зонуванням: заповідна, рекреаційна, господарська, зона стаціонарної рекреації [1].

Організація землекористування територій та об'єктів природно-заповідного фонду — це організація земельної території щодо раціонального розміщення різних функціональних їх елементів, які передбачають оптимальний режим взаємодії. Ці та інші питання розв'язують у процесі землеустрою, який передбачає систему заходів, спрямованих на здійснення положень земельного законодавства (тобто надання юридичного статусу певним територіям земель) щодо організації використання і охорони земель, створення сприятливого екологічного середовища і поліпшення природних ландшафтів. При створенні національних природних парків та інших природних об'єктів землекористування формується послідовним наближенням від розв'язання загальних проблем до окремих конкретних питань по стадіях: техніко-економічне обґрунтування (ТЕО), проект відведення земель, проект організації території, робочі проекти на організацію, влаштування і будівництво окремих елементів і об'єктів.

1.3. Особливості проектування меж територій ПЗФ

Проектування меж територій природно-заповідного фонду (ПЗФ) є ключовим етапом землеустрою, який забезпечує правову фіксацію та просторову організацію заповідних земель.

Цей процес базується на положеннях чинного законодавства, зокрема Постанови Кабінету Міністрів України № 749 від 18 серпня 2010 року, яка встановлює порядок розроблення відповідної проєктної документації [8]. Особливістю проєктування є необхідність урахування як правових вимог, так і природно-екологічних характеристик території. Для формування меж використовуються як картографічні матеріали, так і результати польових геодезичних обстежень з фіксацією координат поворотних точок, що дозволяє визначити фактичне положення об'єкта на місцевості. У випадках складної конфігурації або великої площі природоохоронних територій обов'язковим є врахування природних меж — рельєфу, водотоків, лісових масивів, які мають сталий характер і можуть служити базою для встановлення кордонів. Важливо також забезпечити відповідність функціонального зонування території вимогам природоохоронного режиму, що є особливо актуальним для національних природних парків і біосферних резерватів, де межі внутрішніх зон (заповідної, буферної, рекреаційної) мають бути чітко визначені. Вся проєктна документація повинна містити текстову частину з пояснювальною запискою, графічні матеріали, таблиці координат та документи погодження. Одним із визначальних елементів проєктування є врахування охоронних зон, які передбачають запобігання негативному впливу на заповідну територію з боку прилеглих земель. Такі зони формуються з урахуванням екологічної безпеки, ландшафтного контексту, а також чинного законодавства, зокрема Закону України «Про екологічну мережу України» [9]. Остаточно оформлені межі ПЗФ закріплюються на місцевості межовими знаками та вносяться до Державного земельного кадастру, що забезпечує їх правовий статус і захист від самовільного використання. Таким чином, проєктування меж є інтегрованим процесом, який поєднує правові, геодезичні, екологічні та організаційні складові й вимагає міжгалузевої взаємодії між фахівцями з землеустрою, природоохоронними органами та місцевими громадами.

Заказники мають менш суворий режим використання, але обов'язковою умовою їх землепорядної організації є встановлення меж із закріпленням природоохоронних обмежень, які фіксуються в кадастровій системі (наприклад, заборона сільськогосподарської діяльності або будівництва) [3].

Важливу роль у землепорядному супроводі виконують також об'єкти садово-паркового мистецтва — ці території зазвичай мають культурну й історичну цінність і часто розміщені у межах населених пунктів. Тому при їх землепорядному оформленні особлива увага приділяється зонуванию та охоронним зонам пам'яток архітектури та ландшафту [4].

Землепорядне значення об'єктів ПЗФ полягає у забезпеченні:

- правового закріплення меж і режиму охорони;
- встановлення обмежень у використанні земель;
- формування підстав для державної реєстрації земельної ділянки;
- захисту від несанкціонованого використання та зміни цільового призначення.

Належне оформлення меж територій ПЗФ сприяє їх інтеграції до державної системи землеустрою та екологічного моніторингу, що підтверджується методичними рекомендаціями Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України щодо оптимізації структури заповідного фонду [5].

Блок-схема що представлена на рисунку 1.2 Етапи формування територій ПЗФ відображає логічну послідовність дій, необхідних для створення об'єктів природно-заповідного фонду в Україні. Першим кроком є інвентаризація територій, що мають природоохоронне значення, з метою виявлення потенційних ділянок для заповідання. Далі здійснюється підготовка клопотання про створення таких територій, що є офіційною ініціативою перед відповідними органами влади. Наступним етапом виступає розроблення проєкту створення територій ПЗФ, який включає наукове обґрунтування землеустрою, визначення меж, цільового призначення та режиму охорони. Завершальним етапом є

встановлення меж територій ПЗФ, що супроводжується їх геодезичним закріпленням на місцевості та внесенням до державного земельного кадастру.

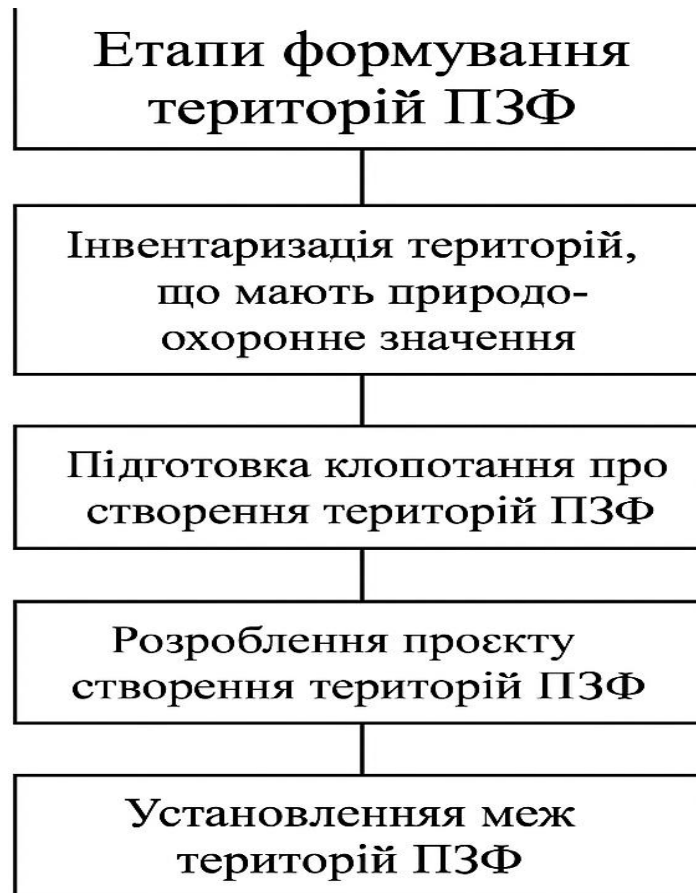

Рисунок 1.3. Етапи формування територій ПЗФ

Процес формування територій природно-заповідного фонду є складною і багатоетапною процедурою, яка передбачає взаємодію наукових установ, природоохоронних органів, землепорядних організацій та органів державної влади або місцевого самоврядування. Блок-схема наочно демонструє цю послідовність, у якій кожен етап має як змістовне, так і нормативно-правове значення. Початковим етапом виступає інвентаризація територій, що мають природоохоронну цінність, яка базується на оцінці біологічного та ландшафтного різноманіття, екосистемних функцій та стану антропогенного навантаження. На цьому етапі здійснюється збір даних щодо існуючих

природних об'єктів, рідкісних видів флори і фауни, гідрографічних елементів, ландшафтних комплексів, що відповідають критеріям заповідання. Зібрана інформація є основою для прийняття управлінського рішення щодо створення нових або розширення існуючих територій ПЗФ.

Після визначення доцільності заповідання готується клопотання, яке оформлюється відповідно до вимог статей 7–9 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» [1]. У цьому документі обґрунтовується необхідність створення природоохоронного об'єкта, подаються відомості про місце розташування, екологічну ситуацію та цільове призначення ділянки. Клопотання ініціюється зазвичай науковими або природоохоронними установами, органами місцевого самоврядування, а також громадськими екологічними організаціями.

Після погодження клопотання відповідними структурами розробляється проєкт створення території ПЗФ, який складається із наукового обґрунтування, екологічної оцінки, схеми розташування, кадастрового плану, опису меж та заходів охорони. Розроблення здійснюється відповідно до затверджених стандартів і методичних рекомендацій, у тому числі за участю сертифікованих інженерів-землевпорядників [2].

Завершальним етапом є встановлення меж природоохоронної території, яке передбачає геодезичне закріплення межових поворотних точок, складання відповідної технічної документації, погодження з органами Держгеокадастру, занесення меж до Державного земельного кадастру та видачу відповідних актів про постійне користування або державну реєстрацію земельної ділянки. Закріплені межі є юридично значущими й гарантують охоронний статус території відповідно до природоохоронного законодавства.

Таким чином, блок-схема структуровано демонструє не лише технологічну послідовність дій, а й висвітлює нормативні та природоохоронні вимоги, які обов'язкові при створенні об'єктів природно-заповідного фонду, що має фундаментальне значення для реалізації державної екологічної політики та

інтеграції України до європейських стандартів у сфері збереження біорізноманіття.

2. Характеристика об'єкта дослідження

2.1. Географічне положення та загальна інформація про об'єкт

Об'єктом дослідження є природоохоронна територія, розташована в межах Закарпатської області, яка належить до однієї з найцінніших природних зон України — Українських Карпат. Географічне розташування області зумовлює високу концентрацію унікальних природних комплексів, багатство флори і фауни, значний відсоток лісистості та наявність малозмінених гірських ландшафтів, що робить регіон особливо важливим для формування природно-заповідного фонду.

Рисунок 2.1 Схема Ужанського національного парку

Розглянута територія входить до складу Ужанського національного природного парку, який розміщений у північно-західній частині Закарпаття, в межах Великоберезнянського району (нині частина Ужгородського району). Територія парку охоплює південно-східні схили гірського масиву Верхнього Бескиду та межує з Польщею та Словаччиною, входячи до міжнародного

біосферного резервату «Східні Карпати». Географічні координати центральної частини території парку орієнтовно становлять: 48°55' пн. ш. та 22°34' сх. д.

Загальна площа Ужанського НПП становить близько 39,1 тис. га, з яких більшість покрита лісовими масивами, представлена буковими, буково-ялицевими та дубовими лісами. Основною особливістю ландшафту є гірсько-долинна система з численними водотоками, крутими схилами та малозміненими природними екосистемами. Територія характеризується значним перепадом висот — від 300 до понад 1200 м над рівнем моря, що сприяє високій різноманітності флористичного складу та кліматичних умов.

В екологічному плані об'єкт дослідження має велике значення як осередок збереження рідкісних і ендемічних видів, зокрема європейського муфлона, бурого ведмеда, рисі, а також численних видів червонокнижної флори. В адміністративному відношенні територія охоплює землі державної власності, які перебувають у постійному користуванні природоохоронної установи — адміністрації Ужанського НПП, що є підпорядкованою структурою Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України.

Наявна землепорядна документація на територію об'єкта містить технічну документацію із землеустрою щодо встановлення меж парку, яка включає текстову частину, графічні матеріали, перелік координат поворотних точок меж, а також погодження з суміжними землекористувачами. Проект меж був затверджений відповідно до чинного законодавства та є основою для внесення території до Державного земельного кадастру.

Таким чином, географічне положення, природні особливості та екологічна цінність Ужанського національного природного парку зумовлюють важливість його землепорядного оформлення як необхідного етапу забезпечення охорони природних ресурсів, юридичного закріплення меж та інтеграції до національної та транскордонної екологічної мережі.

Територія дослідження є частиною гірсько-лісового природного регіону Українських Карпат, що належить до екологічно вразливих зон з високим рівнем біорізноманіття та наявністю цінних природних комплексів. Особливо

важливим чинником є транскордонне положення Ужанського НПП, який межує з Бещадським національним парком у Польщі та національним парком «Полонини» у Словаччині, що утворює унікальний тристоронній природоохоронний кластер міжнародного значення. Таке розташування створює додаткові вимоги до узгодженого ведення природоохоронної діяльності, стандартизації землевпорядних процедур та інтеграції в екологічну мережу Європи.

Важливим є той факт, що територія парку включає в себе зони суворої заповідності, зони стаціонарної рекреації та господарської діяльності, які мають бути чітко зафіксовані в межах проєктної документації із землеустрою. У межах зони регульованої рекреації допускається екологічний туризм, освітні стежки, але забороняється зміна ландшафту чи вирубка лісу, що має бути враховано при формуванні меж земельних ділянок із відповідним функціональним зонуванням. Встановлення меж Ужанського НПП базується на принципах ландшафтною цілісності, безперервності природних екосистем і недопущення фрагментації середовища існування диких видів.

Кліматичні умови території, зокрема помірно-континентальний клімат із високим рівнем опадів (понад 900 мм/рік), сприяють збереженню букових пралісів, які включені до списку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО. Наявність такої цінності додатково ускладнює процес проєктування меж, оскільки потребує врахування міжнародних стандартів управління охоронюваними територіями.

Наведена територія є прикладом взаємозв'язку географічного розташування, екологічної важливості та необхідності точного землеустрою для забезпечення ефективної природоохоронної діяльності. Її формалізація в межах кадастрової системи дозволяє створити правові механізми для управління, контролю й охорони природного середовища, забезпечити прозорість землекористування та можливість моніторингу території за допомогою геоінформаційних систем (ГІС).

2.2. Аналіз наявної землевпорядної документації

Землевпорядна документація є ключовим інструментом для встановлення меж територій природно-заповідного фонду (ПЗФ) та їх подальшого правового й кадастрового оформлення. У випадку Ужанського національного природного парку, який був створений згідно з Указом Президента України від 5 лютого 1999 року № 104/99, було розроблено технічну документацію із землеустрою щодо встановлення та закріплення його меж у натурі [19].

Проект землеустрою, що розроблявся у 2011–2012 роках, включав повний пакет документів відповідно до вимог Закону України «Про землеустрій» [3] та Постанови КМУ № 749 від 18.08.2010 року [8]. Основу документації становили: пояснювальна записка з описом території та цілей створення ПЗФ, картографічні матеріали, таблиці координат поворотних точок меж, а також дані про землекористувачів суміжних територій. Межі парку були визначені за допомогою геодезичних вимірювань із застосуванням GNSS-технологій, що забезпечило високу точність позиціювання [19].

Важливим аспектом було погодження документації з зацікавленими сторонами — органами місцевого самоврядування, лісовими господарствами, приватними землевласниками та природоохоронними установами. Погоджувальна частина передбачала нанесення меж на топографічні плани масштабу 1:10000 з урахуванням природних бар'єрів — річок, хребтів, лісових кварталів [20]. Значна частина території (понад 35 тис. га) перебуває в користуванні державного підприємства «Великоберезнянське лісове господарство», з яким були укладені угоди про передачу земель у постійне користування парку [21].

Проект містив також функціональне зонування території відповідно до вимог Закону України «Про природно-заповідний фонд України» [1]. Було виділено чотири зони: заповідну (24 % території), зону регульованої рекреації, господарську та зону стаціонарної рекреації. Для кожної з них у документації

вказано обмеження щодо використання земель, встановлено охоронні приписи, наведено заходи з моніторингу, охорони та збереження біорізноманіття.

Аналіз існуючої землевпорядної документації засвідчив її відповідність вимогам чинного законодавства. Проте, серед недоліків варто зазначити фрагментарність даних у ранніх версіях кадастрових карт, недостатню деталізацію окремих ділянок, що зумовило потребу в оновленні документації у зв'язку з адміністративно-територіальною реформою 2020 року. Частина меж, встановлених у попередніх роках, потребує повторної візуалізації через зміни в межах громад, появу нових землекористувачів та зміни форм власності.

Таким чином, наявна землевпорядна документація щодо Ужанського НПП виконала свою базову функцію — юридично закріпила межі парку та визначила допустимі режими землекористування. Водночас для ефективного управління територією ПЗФ у сучасних умовах необхідним є проведення її актуалізації, уточнення меж та перевірка відповідності даних у державному земельному кадастрі з використанням сучасних цифрових інструментів (ГІС, супутникові дані, хмарні кадастрові сервіси) [20].

Головною метою сучасного етапу національної політики має стати істотне покращення стану навколишнього природного середовища України, створення еколого-економічних передумов для сталого розвитку держави. Стабілізація екологічної ситуації та оздоровлення довкілля у країні потребують широкомасштабних заходів, спрямованих на зменшення антропогенного впливу на природні ландшафти та попередження забруднення навколишнього середовища.

Запровадження економічних важелів стимулювання заходів із охорони довкілля, ефективне використання природних ресурсів заповідних територій, удосконалення системи менеджменту заповідними територіями, ведення раціонального земле-, та водокористування, розвиток ресурсної бази туристичної галузі та оздоровлення населення на територіях ПЗФ країни є пріоритетом економічної діяльності заповідних об'єктів України. Покращення умов проживання людини, здійснення екологічного виховання і

природоохоронної освіти, формування екологічної культури населення, збереження історико-культурної спадщини регіону та регулювання суспільних відносин щодо охорони природного середовища головні соціальні функції, покладені на природно-заповідні об'єкти України.

2.3. Екологічна та правова цінність території ПЗФ

Території природно-заповідного фонду України виконують надзвичайно важливу роль у збереженні природного середовища, біологічного різноманіття та формуванні сталого екомережевого простору. Однією з таких територій, що має високу екологічну та правову цінність, є Ужанський національний природний парк (НПП), створений відповідно до Указу Президента України № 934/99 від 27 серпня 1999 року [1].

Екологічна цінність Ужанського НПП визначається його унікальним природним ландшафтом, старовіковими лісами, багатою флорою і фауною. Площа парку становить 39 159 гектарів, з яких понад 5 000 га охоплюють букові праліси, включені до Світової спадщини ЮНЕСКО в рамках транснаціонального об'єкта «*Старовікові букові ліси Карпат та інших регіонів Європи*» [2]. Ці ліси є прикладом абсолютно природних екосистем, які функціонують без втручання людини.

Флористичне різноманіття парку налічує понад 1300 видів судинних рослин, з яких близько 50 — рідкісні або ендемічні. До Червоної книги України занесено тюльпан угорський, лілію лісову, плаун баранець, а також численні види мохів та лишайників. Фауна включає бурого ведмеда, рись, видру, дикого kota, а також численні види птахів, зокрема орлана-білохвоста та сову бородату [3].

Крім природної значущості, парк має виняткову правову цінність, оскільки є частиною транскордонного біосферного резервату «Східні Карпати», що функціонує під егідою ЮНЕСКО у співпраці з Польщею та Словаччиною. Цей статус зобов'язує Україну підтримувати екологічну сталість території та

узгоджувати охоронні заходи з міжнародними природоохоронними стандартами [4].

Правовий режим Ужанського НПП регулюється Законом України «Про природно-заповідний фонд України» [5], а також Положенням про парк, затвердженим наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. Відповідно до законодавства, територія парку поділена на функціональні зони:

- Заповідна зона — повністю виключає господарську діяльність;
- Зона регульованої рекреації — допускає еколого-освітні заходи;
- Стаціонарна рекреаційна зона — облаштовується для туристичної інфраструктури;
- Господарська зона — з обмеженим використанням природних ресурсів відповідно до природоохоронного режиму.

Межі парку визначені на основі документації із землеустрою, затверджені відповідним розпорядженням Уряду, внесені до Державного земельного кадастру та забезпечують охоплення цінних природних комплексів, що потребують охорони.

Таким чином, Ужанський НПП — це не лише територія з унікальною природною спадщиною, але й об'єкт стратегічного значення для національного та міжнародного природоохоронного співробітництва. Його екологічна стабільність сприяє формуванню Карпатського екологічного коридору, розвитку зеленого туризму та збереженню природного потенціалу Закарпатської області.

Окрім екологічної і правової складової, територія Ужанського національного природного парку виконує важливі наукові, рекреаційні та освітньо-виховні функції, що суттєво розширює її цінність для суспільства та держави.

Наукова цінність полягає в унікальності природних комплексів, які слугують об'єктом тривалих екологічних і геоботанічних спостережень. Парк є базою для моніторингу кліматичних змін, вивчення динаміки природних

лісових екосистем, популяцій рідкісних видів рослин і тварин, що дозволяє прогнозувати екологічні ризики та розробляти стратегії адаптації природного середовища до глобальних змін. Дослідження, проведені в межах парку, активно використовуються в рамках міжнародних проєктів, зокрема в програмі ЮНЕСКО «Людина і біосфера» [6].

Рекреаційна та туристична функція Ужанського НПП реалізується через розвиток екологічного туризму, зокрема організацію туристичних маршрутів, екостежок, візит-центрів, контактів із туристичними громадами. Рекреаційна діяльність контролюється в межах відповідних зон, що дозволяє поєднувати природоохоронну функцію з пізнавальною та оздоровчою. Таким чином, парк сприяє розвитку сталого туризму, що не шкодить природним ресурсам, але приносить дохід місцевому населенню.

Соціальна та культурна цінність Ужанського НПП проявляється у збереженні традиційного способу життя місцевих громад, етнокультурної спадщини (гуцульська дерев'яна архітектура, ремесла, обрядовість), яка нерозривно пов'язана з природним ландшафтом. Територія парку слугує прикладом гармонійного співіснування людини і природи, що є цінним прикладом для формування екологічної свідомості серед молоді.

Функціональне значення парку полягає у виконанні екосистемних послуг:

- регулювання водного стоку,
- збереження ґрунтів від ерозії,
- очищення повітря,
- регуляції локального клімату,
- утворення сприятливого середовища для запилювачів.

Ці функції є життєво важливими не лише для збереження довкілля, а й для підтримки добробуту населення навколишніх громад, що додатково обґрунтовує необхідність встановлення чітко визначених і охоронюваних меж території природно-заповідного фонду.

Таким чином, Ужанський НПП має комплексну цінність — екологічну, правову, наукову, культурну та соціоекономічну — що потребує системного

правового захисту, особливо в контексті землеустрою та межування. Встановлення меж території є ключовим інструментом її збереження, правового закріплення функціонального зонування та попередження конфліктів землекористування.

3. Аналіз проєкту землеустрою щодо встановлення меж території природно-заповідного фонду

3.1. Структура проєкту землеустрою

Проєкт землеустрою щодо встановлення меж Ужанського національного природного парку був розроблений з метою правового оформлення охоронного статусу території, забезпечення охорони цінних природних комплексів та недопущення несанкціонованого використання земель. Реалізація такого проєкту відповідає вимогам Закону України «Про землеустрій», Закону України «Про природно-заповідний фонд України» та Земельного кодексу України.

Документація із землеустрою була виготовлена за ініціативою Міністерства охорони навколишнього природного середовища України та затверджена відповідним органом виконавчої влади — Закарпатською обласною державною адміністрацією. Проєкт охоплює 39 159 га в межах Великоберезнянського району Закарпатської області. Проєкт розроблено сертифікованою землевпорядною організацією у 2012–2013 роках, із урахуванням результатів натурного обстеження, кадастрових даних та топографічної основи масштабу 1:10 000.

У процесі розробки проєкту було враховано наявність приватних і комунальних земель, які частково накладалися на заплановану територію НПП. З цією метою були застосовані процедурні механізми вилучення земель у комунальну власність відповідно до статей 20, 83 і 84 Земельного кодексу України. Проєкт був узгоджений із Державною екологічною інспекцією в Закарпатській області, що засвідчено протоколом № 5/Е від 16.08.2013 року.

Складність реалізації полягала в тому, що частина території розміщена в прикордонній смузі, що вимагало додаткових погоджень із прикордонною службою України.

Окремим розділом проєкту стало зонування території, де були визначені:

- заповідна зона (близько 21% території);
- регульована рекреація (14%);

- стаціонарна рекреація (2%);
- господарська зона (63%).

Проекти землеустрою, що стосуються організації та встановлення меж територій природно-заповідного фонду та земель іншого спеціального призначення (природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного, лісгосподарського, водного фонду, водоохоронних зон і зон з обмеженням у використанні земель), розробляються з метою:

- збереження природного різноманіття та ландшафтів, охорони навколишнього природного середовища, а також підтримання стабільного екологічного балансу;
- забезпечення організованого оздоровлення населення, лікування та створення умов для масового відпочинку і туризму;
- формування приміських зелених зон, охорони і раціонального використання об'єктів культурної спадщини;
- організації науково-дослідної діяльності на відповідних територіях;
- встановлення меж водоохоронних зон і прибережних захисних смуг;
- визначення в натурі (на місцевості) меж охоронних зон, інших правових обмежень у використанні земель, передбачених законодавством, а також доведення такої інформації до відома землевласників, землекористувачів та інших зацікавлених осіб.

Такі проекти визначають точне розташування, площу та конфігурацію земельних ділянок, встановлюють межі територій природоохоронного, рекреаційного, оздоровчого та історико-культурного призначення, а також зон санітарної охорони, прибережних захисних смуг, смуг відведення і берегових ліній водних об'єктів. Окрім того, вони містять інформацію про правовий статус землекористувачів та власників земель і визначають особливості режиму використання відповідних територій.

Розроблення таких проектів здійснюється на підставі договорів, укладених між замовниками документації із землеустрою та землевпорядними організаціями – виконавцями робіт. У випадку біосферних заповідників,

природних заповідників, національних природних парків, регіональних ландшафтних парків, ботанічних садів, дендрологічних парків, парків-пам'яток садово-паркового мистецтва та зоологічних парків, відповідна документація із землеустрою розробляється виключно щодо тих земель або земельних ділянок, які включаються до складу цих територій без необхідності вилучення їх у наявних землевласників чи землекористувачів.

3.2. Встановлення меж на місцевості

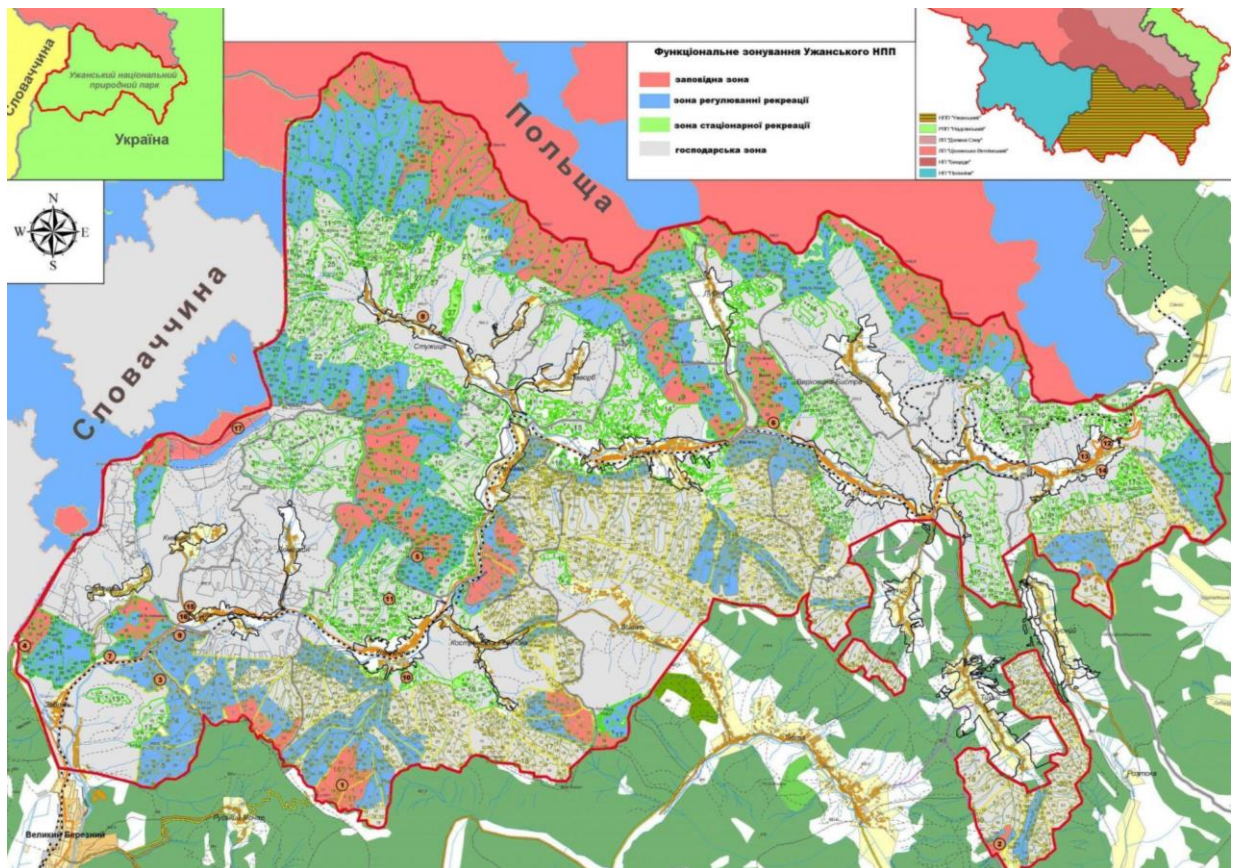
Встановлення меж території природно-заповідного фонду (ПЗФ) в натурі (на місцевості) є завершальним етапом реалізації проєкту землеустрою. Цей процес передбачає винесення на місцевість визначених у проєктній документації координат меж та їх закріплення довговічними межевими знаками відповідно до чинних нормативно-правових актів.

Процедура встановлення меж здійснюється відповідно до Інструкції про встановлення (відновлення) меж земельних ділянок в натурі (на місцевості), затвердженої наказом Держкомзему №376 від 18.05.2010 року, а також вимог Земельного кодексу України та Закону України «Про землеустрій» [1, 2].

Основні етапи встановлення меж включають:

1. Підготовчий етап, що передбачає аналіз погодженої проєктної документації, формування графіка виконання робіт, інформування суміжних землекористувачів.
2. Геодезичні роботи на місцевості, що включають:
 - винесення поворотних точок меж із використанням GNSS-обладнання або тахеометрів;
 - встановлення межевих знаків згідно з ДСТУ 7647:2014;
 - фіксацію встановлених знаків в Акті приймання-передачі межевих знаків.
3. Оформлення технічної документації, у тому числі:
 - Акту встановлення меж земельної ділянки в натурі;
 - Схеми розташування межевих знаків;

- У разі, якщо межі проходять через складні ділянки рельєфу або зазнають конфліктів щодо суміжного землекористування, можуть бути залучені представники місцевих органів виконавчої влади, державної кадастрової служби, а також спеціально створені погоджувальні комісії.

Закріплення межових знаків на місцевості, що показано червоним кольором по межі Ужанського національного природного парку, забезпечує не лише правову визначеність території природоохоронного об'єкта, але й є підставою для подальшого внесення відповідної інформації до Державного земельного кадастру. Таким чином, етап винесення меж в натуру є критично важливим з точки зору охорони, управління та просторової ідентифікації земель природно-заповідного фонду.

Встановлення меж природоохоронних територій у природі (на місцевості) є ключовим етапом реалізації проекту землеустрою щодо територій природно-заповідного фонду. Цей процес передбачає винесення координат поворотних точок меж, закріплення межовими знаками та оформлення відповідної технічної документації.

Ужанський національний природний парк, розташований в межах Великоберезнянського району Закарпатської області, можемо розглянути практичну реалізацію цього процесу. Територія парку входить до складу біосферного резервату «Східні Карпати» і має міжнародне природоохоронне значення, що обумовлює особливу увагу до чіткого визначення її меж [1].

Основні етапи встановлення меж на прикладі Ужанського НПП:

- Аналіз проєктної документації, затвердженої на підставі рішення Закарпатської обласної ради та відповідного погодження з Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України.
- Польові геодезичні роботи були здійснені із застосуванням GNSS-технологій (RTK-метод), що дозволило досягти високої точності визначення поворотних точок. У місцях з обмеженим сигналом використовувались тахеометричні методи.
- Встановлення межових знаків типу МЗ-2 та МЗ-3, виготовлених з армованого бетону. Усі межові знаки були пронумеровані та закріплені у природі згідно з ДСТУ 7647:2014.
- Оформлення актів погодження меж із суміжними землекористувачами – ДП «Великоберезнянське ЛГ» та органами місцевого самоврядування. Акти підписані з урахуванням вимог чинного законодавства.
- Формування графічних матеріалів – створено ситуаційні плани та кадастрові карти, на яких відображено всі поворотні точки, їх координати та площу закріпленої території (загалом – понад 39 тис. га охоронюваної території).

- Передача результатів до органів Держгеокадастру з метою внесення даних до Державного земельного кадастру та оновлення інформації у системі Публічної кадастрової карти України.

3.3 Оцінка відповідності землеустрою стандартам і нормативам

Аналіз проєкту землеустрою щодо встановлення меж території природно-заповідного фонду (на прикладі Ужанського національного природного парку в Закарпатській області) свідчить про необхідність зіставлення фактичного змісту та структури документації з вимогами чинного законодавства.

Основними нормативними актами, що регулюють розроблення таких проєктів,

є:

- Закон України «Про землеустрій» від 22.05.2003 № 858-IV;
- Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16.06.1992 № 2456-XII;
- Інструкція про встановлення (відновлення) меж земельних ділянок в натурі (на місцевості), затверджена наказом Держкомзему № 376 від 18.05.2010 р.;
- ДСТУ 7647:2014 «Межі земельних ділянок. Загальні технічні вимоги до межових знаків»;
- Постанова Кабінету Міністрів України № 1126 від 25.12.2019 р. «Про затвердження Порядку розроблення документації із землеустрою».

Таблиця 3.1

Таблиця відповідності нормативним вимогам у проєкті

№	Нормативна вимога	Виконання у проєкті	Відповідність
1	Пояснювальна записка з обґрунтуванням меж та характеристикою території	В наявності, з описом географічного положення, правового статусу, природного різноманіття	Так

2	Акт погодження меж із суміжними землекористувачами	Акти погодження підписані з ДП «Великобerezнянське ЛГ», органами місцевого самоврядування	Так
3	Внесення меж на місцевість з фіксацією межових знаків	Межові знаки встановлені відповідно до ДСТУ 7647:2014	Так
4	Використання сучасних геодезичних технологій	GNSS-обладнання застосоване при складному рельєфі — RTK-метод	Так
5	Внесення даних до Державного земельного кадастру	Дані передано до територіального підрозділу Держгеокадастру	Так
6	Визначення режиму використання та охорони території	Вказано охоронні зони, санітарні обмеження, заборону діяльності	Так
7	Узгодження проєкту з Міндовкілля	Погоджено у встановленому порядку	Так
8	Встановлення меж без вилучення земель	Встановлено без вилучення у користувачів, як передбачено для НПП	Так

У таблиці 3.1 проведено порівняльний аналіз відповідності основних складових проєкту землеустрою щодо встановлення меж Ужанського національного природного парку чинним нормативно-правовим вимогам. Зокрема, встановлено, що пояснювальна записка проєкту містить обґрунтування необхідності встановлення меж, характеристику території, правовий статус і природні особливості об'єкта, що відповідає вимогам Закону України «Про землеустрій».

Акти погодження меж із суміжними землекористувачами оформлено відповідно до Інструкції про встановлення меж в натурі (на місцевості) — підписані представниками ДП «Великобerezнянське лісове господарство» та

місцевих рад. Межі території винесені на місцевість з дотриманням технічних вимог — межові знаки встановлено згідно з ДСТУ 7647:2014, що забезпечує їхню довговічність і точність ідентифікації.

Під час геодезичних робіт використано сучасні GNSS-технології з RTK-методом, що забезпечує високу точність координат. Дані про встановлені межі передано до Державного земельного кадастру, а режим охорони та використання території викладено з урахуванням зонування, природоохоронних обмежень та обмежень для господарської діяльності.

Крім того, проєкт погоджено з Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України, що є обов'язковою вимогою для об'єктів ПЗФ загальнодержавного значення. Особливої уваги заслуговує факт, що межі території встановлено без вилучення земель у користувачів — відповідно до законодавства щодо національних природних парків. Таким чином, усі ключові вимоги нормативно-правових документів виконані в повному обсязі, що свідчить про якісну та відповідальну розробку проєкту землеустрою.

Правові основи створення, організації, охорони, ефективного використання природно-заповідного фонду України, відтворення його природних комплексів та об'єктів визначає Закон України «Про природно-заповідний фонд України», Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», Закон України «Про рослинний світ», Закон України «Про тваринний світ», Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» та іншими нормативно-правовими актами.

Відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» природно-заповідний фонд становлять ділянки суші і водного простору, природні комплекси та об'єкти яких мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонових моніторингу навколишнього природного середовища.

Крім того, Закон визначає, що території та об'єкти ПЗФ поділяються на природні території та об'єкти, а саме: природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища; штучно створені об'єкти – ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва.

Заповідні території охороняється як національне надбання, до яких встановлюється особливий режим охорони, відтворення і використання. Україна розглядає цей фонд як складову частину світової системи природних територій та об'єктів, що перебувають під особливою охороною.

Служба держохорони, відповідно до покладених на неї завдань:

- здійснює охорону природних комплексів природних заповідників, біосферних заповідників, національних природних парків, ботанічних садів, дендрологічних парків, зоологічних парків, парків-пам'яток садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення, а також регіональних ландшафтних парків;
- здійснює охорону диких тварин і місць їх перебування у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- забезпечує дотримання порядку використання природних ресурсів;
- забезпечує додержання вимог щодо відвідування територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- запобігає пошкодженням лісових насаджень унаслідок незаконних рубок;
- здійснює заходи щодо запобігання виникненню, поширенню пожеж, інших надзвичайних ситуацій та їх ліквідації;
- інформує відповідні державні органи про надзвичайні ситуації;
- забезпечує реалізацію заходів з профілактики та захисту природних комплексів від шкідників і хвороб у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- підтримує у належному стані межові та охоронні знаки, інформаційні аншлаги, квартальні та ділянкові стовпи, а також протипожежні споруди;

- забезпечує додержання режиму територій та об'єктів природно-заповідного фонду, зокрема додержання вимог проєктів організації територій та об'єктів чи проєктів утримання та реконструкції об'єктів природно-заповідного фонду на всій його території;
- забезпечує проведення роз'яснювальної роботи щодо необхідності збереження особливо цінних природних комплексів та об'єктів.

Крім того, працівники служби держохорони мають право:

- вимагати від громадян і службових осіб пояснення у зв'язку з порушенням ними режиму територій та об'єктів природно-заповідного фонду, їх охоронних зон;
- перевіряти у громадян і службових осіб посвідчення на право перебування, використання природних ресурсів та провадження іншої діяльності в межах відповідних територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- доставляти порушників природоохоронного законодавства у територіальні органи внутрішніх справ чи до виконавчого комітету селищної, сільської ради з метою з'ясування особи;
- складати протоколи про порушення адміністративного законодавства в галузі охорони довкілля і використання природних ресурсів, надсилати їх відповідним органам для притягнення винних до відповідальності;
- вилучати у порушників предмети і знаряддя незаконного використання природних ресурсів, транспортні засоби, незаконно добуту продукцію, відповідні документи;
- проводити особистий огляд осіб, речей, транспортних засобів та перевірку знарядь і продукції, одержаної в результаті природокористування;
- безперешкодно обстежувати стан природних комплексів та об'єктів, що розташовуються в межах територій природно-заповідного фонду;
- одержувати в установленому законодавством порядку безоплатно від відповідних державних органів, органів місцевого самоврядування,

підприємств, установ та організацій інформацію, документи і матеріали, що стосуються питань збереження та використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду;

- безперешкодно відвідувати і перевіряти підприємства, установи, організації, судна та інші транспортні засоби у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду, їх охоронних зон стосовно дотримання вимог природоохоронного законодавства;
- давати обов'язкові до виконання приписи з метою усунення порушень, виявлених у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- подавати клопотання про припинення, зупинення чи обмеження будь-якої діяльності, що провадиться з порушенням вимог природоохоронного законодавства або забороняється згідно з режимом охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- носити під час виконання службових обов'язків форму встановленого зразка, табельну зброю та спеціальні засоби (гумові кийки, наручники і балончики з препаратами сльозоточивої та подразливої дії) відповідно до законодавства;
- подавати в установленому порядку матеріали про порушення природоохоронного законодавства до відповідних органів для вирішення питання щодо притягнення винних до кримінальної відповідальності.

У своїй діяльності служба держохорони взаємодіє з органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, іншими природоохоронними органами, громадськими організаціями.

Збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду забезпечується різноманітними способами, зокрема встановленням заповідного режиму; організацією систематичних спостережень за станом заповідних природних комплексів та об'єктів; проведенням комплексних досліджень; додержанням вимог щодо охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду під час здійснення господарської, управлінської та іншої діяльності, розробкою проектної і проектно-планувальної документації,

землевпорядкування, лісовпорядкування, проведення екологічних експертиз, проведення інших заходів з метою збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

4. Охорона навколишнього середовища

Охорона навколишнього середовища є ключовим елементом сучасної стратегії сталого розвитку суспільства, що передбачає збереження екологічної рівноваги, запобігання деградації природних ресурсів, забезпечення права громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля, а також гармонізацію відносин між людиною та природою. В умовах глобальних викликів, пов'язаних зі зміною клімату, забрудненням атмосфери, води й ґрунтів, втратою біологічного різноманіття, пріоритетність екологічної політики набуває особливої актуальності, оскільки саме стан природного середовища безпосередньо впливає на якість життя, продовольчу безпеку та економічну стабільність.

Охорона довкілля включає багаторівневу систему заходів, які охоплюють законодавче регулювання, контроль і моніторинг екологічної ситуації, розвиток природоохоронних територій, підтримку екологічної просвіти, впровадження інноваційних технологій зменшення впливу антропогенного навантаження, а також міжнародну співпрацю у сфері збереження глобальних екосистем. Зокрема, в Україні важливу роль у реалізації екологічної політики відіграють національні природні парки, серед яких Ужанський національний природний парк виконує функцію не лише збереження природної та культурної спадщини, а й наукового дослідження, рекреаційного використання та екологічного виховання населення. Встановлення чітких меж природно-заповідного фонду є одним з базових інструментів забезпечення ефективного управління такими територіями, оскільки воно дозволяє запобігати несанкціонованому використанню земель, порушенню режиму охорони, а також створює просторову основу для ведення кадастрового обліку, контролю за дотриманням екологічного законодавства та розроблення програм розвитку екотуризму.

Визначення меж територій природно-заповідного фонду здійснюється відповідно до вимог чинного законодавства України із застосуванням сучасних

геодезичних технологій, таких як GNSS-обладнання, цифрове моделювання рельєфу, аерофотознімання та використання геоінформаційних систем.

Зокрема, у випадку з Ужанським НПП, який розташований у гірській частині Закарпатської області та належить до транскордонного біосферного резервату «Східні Карпати», чітке винесення меж на місцевість є критично важливим для координації природоохоронної діяльності з суміжними територіями Польщі та Словаччини, забезпечення екологічного моніторингу та інтеграції у міжнародні екологічні програми. Завдяки точному геодезичному обґрунтуванню меж, яке проводиться за допомогою високоточного RTK-методу та фіксації межових знаків відповідно до стандартів ДСТУ, формується юридично значимий просторовий каркас природоохоронної території, що дозволяє уникнути конфліктів землекористування та закладає основу для сталого екологічного управління.

Таким чином, охорона навколишнього середовища в контексті землеустрою природно-заповідного фонду є не лише формальною процедурою визначення меж, а й стратегічним кроком у забезпеченні довготривалого балансу між збереженням природи та соціально-економічними інтересами держави і громад. Екологічна безпека, як складова національної безпеки, тісно пов'язана з якістю реалізації проектів землеустрою у сфері охорони ПЗФ, а також із наявністю чітко окресленої правової, наукової та технологічної бази.

Надалі важливо забезпечити системний підхід до розроблення й впровадження природоохоронних заходів, орієнтованих на адаптацію до змін клімату, збереження екосистемних послуг, зменшення техногенного навантаження та формування культури екологічної відповідальності на всіх рівнях — від місцевих громад до центральних органів виконавчої влади. Участь громадян у процесах прийняття рішень щодо використання природних ресурсів, зокрема шляхом громадських слухань, публічного доступу до екологічної інформації та інструментів екологічної демократії, має стати одним із пріоритетів нової екологічної політики України. Саме поєднання просторового планування, екологічного прогнозування та правового забезпечення дозволяє

досягти комплексного підходу в охороні довкілля, що базується на принципах сталості, інклюзивності та міжгалузевої інтеграції.

Людська діяльність має різнобічний вплив на навколишнє середовище. З одного боку, вона спрямована на вивчення та охорону природи, з іншого – на її освоєння та перетворення. Природокористування як сфера діяльності охоплює вивчення, використання, захист і зміну природи для створення сприятливих умов для життя людей.

За характером впливу на довкілля природокористування поділяється на раціональне та нераціональне:

Раціональне природокористування передбачає баланс між використанням природних ресурсів і заходами з їх відновлення та охорони. Воно спрямоване на забезпечення сталого розвитку суспільства, збереження якості довкілля та ефективне відтворення ресурсів. Основою раціонального підходу є економне використання природних багатств з урахуванням довгострокових інтересів господарства і здоров'я населення. При цьому людська діяльність має відповідати законам розвитку природи, суспільства та їх взаємодії. Такий підхід вимагає державного контролю.

Нераціональне природокористування характеризується надмірним антропогенним впливом, що призводить до екологічної кризи. Воно знижує відновлювальні здатності природи, погіршує якість і виснажує природні ресурси, забруднює довкілля. Крім прямого впливу, значну роль відіграють опосередковані наслідки людської діяльності. Найгіршим прикладом є хижацьке природокористування, яке призводить до знищення ресурсів і природних комплексів.

Природні ресурси є ключовою частиною природно-ресурсного потенціалу. Географія природних ресурсів вивчає їх розподіл, структуру, економічну цінність, рівень забезпеченості, а також питання відтворення, раціонального використання та охорони.

Для забезпечення ефективності екологічного моніторингу, як важливої частини екологічної діяльності, необхідно проводити дослідження

компонентів навколишнього середовища та здійснювати контроль їхнього стану.

Екологічний контроль має на меті перевірку дотримання встановлених норм екологічного стану довкілля, які були визначені в результаті попередніх досліджень, або використовується як перший етап вивчення території, що потребує досліджень.

5. Охорона праці

Для запобігання чи мінімізації негативних наслідків під час воєнного стану та забезпечення конституційних прав працівників, законодавство зобов'язує роботодавців вжити необхідних профілактичних заходів відповідно до змінюваних обставин.

Основними заходами для запобігання нещасним випадкам, пов'язаним з бойовими діями під час виконання трудових обов'язків, є:

- проведення інструктажів для працівників щодо заходів безпеки під час повітряної тривоги;
- організація ефективного контролю за дотриманням працівниками встановлених правил у разі сигналу «Повітряна тривога»;
- навчання працівників наданню першої домедичної допомоги постраждалим у результаті бойових дій.

Крім того, для правового врегулювання та вдосконалення процедур розслідування і обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві в умовах воєнного (надзвичайного) стану в Україні, Держпраці запропонувало зміни до проєкту постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві», який наразі оприлюднено на офіційному вебсайті Держпраці для отримання зауважень та пропозицій.

Охорона праці при здійсненні проєктів землеустрою щодо встановлення меж територій природно-заповідного фонду передбачає системний підхід до створення безпечних умов праці на всіх етапах виконання робіт — від організації польових вимірювань до камеральної обробки даних. Згідно з чинним законодавством, роботодавець зобов'язаний забезпечити дотримання нормативних актів з охорони праці, включаючи Державні санітарні правила та норми, міжгалузеві інструкції, ДСТУ, а також внутрішні положення з безпеки, затверджені в установі чи організації.

Особливої уваги вимагають польові роботи, які часто здійснюються у важкодоступних або природоохоронних територіях з підвищеним ризиком: круті схили, лісисті ділянки, болота, території з ризиком ураження блискавкою або обвалами. Працівники, які виконують вимірювання, повинні мати індивідуальні засоби захисту (каска, жилети, черевики з металевими вставками), сучасні GPS/GNSS-приймачі, мобільні станції зв'язку, сигнальні прилади для роботи в умовах обмеженої видимості, а також аптечки, карти місцевості й маршрути евакуації. Перед початком польових робіт обов'язково проводиться вступний інструктаж з охорони праці, первинний інструктаж на робочому місці, а також щоденний оперативний контроль ризиків.

Відповідальність за безпеку несе керівник групи або виконавець, призначений наказом по установі. Особливу роль відіграє підготовка персоналу до екстрених ситуацій — зокрема, надання домедичної допомоги, організація транспортування постраждалого до медичного закладу, використання засобів радіозв'язку при відсутності мобільного покриття. При камеральних роботах працівники повинні працювати в умовах, що відповідають гігієнічним нормам: оптимальна температура приміщення, достатнє освітлення, ергономічно організоване робоче місце, дотримання режиму праці та відпочинку. При роботі з комп'ютерною технікою передбачається перерва кожні 60 хвилин для відновлення зору та зниження навантаження на опорно-руховий апарат. Охорона праці включає також профілактичні медичні огляди, контроль за станом здоров'я працівників, регулярне навчання і перевірку знань з охорони праці, ведення журналів інструктажів, дотримання порядку розслідування нещасних випадків. Ефективна система охорони праці підвищує рівень відповідальності виконавців, сприяє зменшенню виробничих ризиків, покращує результати роботи та зміцнює авторитет організації як безпечного і професійного середовища. Особливо важливо, що питання охорони праці у сфері землеустрою територій ПЗФ набувають не лише технічного, а й етичного значення, оскільки йдеться про роботу в екологічно чутливих та унікальних

природних умовах, де людська присутність має бути максимально обережною й безпечною як для природи, так і для самих виконавців.

З початку широкомасштабної агресії Держпраці суттєво переглянула підходи до виконання своїх обов'язків, спрямовуючи зусилля на консультування та надання підтримки в організації виробничого процесу для стабільності та розвитку економіки України. Це стало можливим завдяки призупиненню планових і позапланових перевірок у період воєнного стану відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 13.03.2022 № 303 «Про припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду в умовах воєнного стану».

З метою мінімізації або запобігання наслідків небезпек в умовах воєнного стану, Держпраці підготувала для роботодавців і працівників методичні рекомендації, що визначають основні вимоги безпеки і алгоритми виконання робіт в таких умовах. Серед цих документів:

- Рекомендації щодо запобігання нещасним випадкам у будівельній сфері;
- Методичні рекомендації з безпечного виконання робіт у замкнених просторах;
- Рекомендації з безпечної експлуатації кисневих балонів та трубопроводів з киснем;
- Рекомендації щодо безпеки та здоров'я на фермерських господарствах;
- Рекомендації для роботодавців і працівників щодо дій під час виявлення підозрілих предметів або обстрілів;
- Рекомендації для роботодавців, чиї працівники можуть працювати на територіях з вибухонебезпечними предметами (міни, боєприпаси тощо).

ВИСНОВКИ

У процесі виконання бакалаврської роботи було здійснено комплексне дослідження теоретичних, методичних і практичних аспектів розроблення та аналізу проєкту землеустрою щодо встановлення меж території природно-заповідного фонду. Розглянуто нормативно-правову базу, що регулює формування територій ПЗФ, порядок виконання землеустрою та особливості встановлення меж природоохоронних об'єктів.

Об'єктом прикладного аналізу став Ужанський національний природний парк, що розташований у межах Закарпатської області та є частиною міжнародного біосферного резервату «Східні Карпати». На основі вивченої документації було визначено, що структура проєкту землеустрою повністю відповідає встановленим державним вимогам. Зокрема, проєкт містить повний пакет графічних матеріалів, каталог координат меж, пояснювальну записку, акти погодження меж, інформацію про природні, правові та землевпорядні характеристики ділянки.

Проведено винесення меж у натурі з використанням сучасних геодезичних технологій, встановлено довговічні межові знаки відповідно до ДСТУ, виконано погодження меж із суміжними землекористувачами. Дані передано до Державного земельного кадастру. Важливою перевагою проєкту є дотримання екологічного режиму природоохоронної території без вилучення земель у постійних користувачів, що дозволяє поєднати природоохоронні функції з чинною системою землекористування.

На основі порівняльного аналізу встановлено високий рівень відповідності проєкту вимогам чинного законодавства, що підтверджується як якісним оформленням документації, так і ефективністю її реалізації на місцевості. Це свідчить про доцільність та обґрунтованість прийнятих рішень при встановленні меж ПЗФ.

Отже, результати виконаної роботи мають практичне значення для фахівців у сфері землеустрою, охорони навколишнього природного

середовища, кадастрового обліку та територіального планування. Вони можуть бути використані як методична основа для подальшого впорядкування територій природоохоронного призначення в інших регіонах України.

Структура проєкту містить усі обов'язкові компоненти: пояснювальну записку з обґрунтуванням, графічні матеріали, каталог координат, акти погодження меж, результати геодезичних вимірювань, відомості про правовий статус землекористувачів. Межі території винесено в натуру з використанням сучасного GNSS-обладнання з дотриманням державних стандартів (ДСТУ 7647:2014), а межеві знаки встановлено відповідно до затверджених типових конструкцій. Порівняльний аналіз показав повну відповідність усіх елементів проєкту нормативним вимогам. Зокрема, особливу увагу приділено законодавчим аспектам охорони об'єктів природно-заповідного фонду, організації зонального поділу території та фіксації обмежень у землекористуванні.

Таким чином, розроблений проєкт землеустрою забезпечує правову визначеність, сприяє належному просторовому оформленню природоохоронної території, створює умови для її ефективної охорони та сталого використання. Отримані результати можуть бути використані як зразок для організації землеустрою інших об'єктів природоохоронного призначення в Україні.

Бібліографічний список

1. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 № 2768-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>
2. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16.06.1992 № 2456-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>
3. Постанова КМУ від 25.08.2004 № 1094 «Про затвердження Порядку розроблення проектів землеустрою...» – <https://zakon.rada.gov.ua>
4. Постанова КМУ від 17.10.2012 № 1051 «Про затвердження Порядку ведення Державного земельного кадастру»
5. Постанова КМУ від 22.09.2004 № 1259 «Про деякі питання застосування геодезичної системи координат»
6. ДСТУ 7647:2014 «Межі земельних ділянок. Загальні вимоги до закріплення межових знаків». – К.: Мінрегіон України, 2014.
7. Наказ Мінприроди України від 30.12.2010 № 570 «Про затвердження Методики визначення меж територій природно-заповідного фонду».
8. Публічний кадастр України [Електронний ресурс]. – <https://map.land.gov.ua>
9. Закон України «Про Державний земельний кадастр» від 07.07.2011 № 3613-VI – <https://zakon.rada.gov.ua>
10. Методичні рекомендації щодо відновлення меж територій та об'єктів ПЗФ – snpra.in.ua
11. Посібник «Природно-заповідний фонд: земельні питання» (2017) – epl.org.ua
12. Завдання та методика землеупорядного проєктування – kizman-tehn.com.ua
13. Консультація USAID DOBRE: «Проєкт землеустрою чи технічна документація...» (2024)

14. Ужанський НПП – офіційний сайт – <https://uzhanskyi-park.org.ua>
15. Габчак Н., Дубіс Л. Екотуристична інфраструктура в межах Ужанського НПП. Ужгород, 2022.
16. Коваль Н. П., Канарський Ю. В. Поширення рідкісних комах в Ужанському НПП. Наук. вісн. Ужгорода, 2020.
17. Shevchuk, O. Геологія і печери... Ужанського НПП // Tourlib.net, 2021.
18. Вірченко В., Кваковська І. Печіночники Ужанського НПП. Журнал «Беркут», 2001.
19. Горбей О., Горбей С. Фенологічні дослідження як основа моніторингу. 2023.
20. Східні Карпати: конференційні матеріали, 2024.
21. Габчак Н. Розвиток туризму Ужанського НПП. ResearchGate, 2023.
22. Ганущак Л. М. Становлення системи управління природно-заповідним фондом на рівні територіальних громад // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2021. – Вип. 3. – С. 89–94.
23. Желюк Т., Дудкіна О. Економічний базис децентралізації влади: проблематика подолання асиметрій територіального розвитку // Вісник ТНЕУ. – 2015. – № 2. – С. 149–159.
24. Іванишин В. В., Стельмашук А. М. Розвиток екологічної мережі на рівні регіонів // Геоінформатика. – 2020. – № 4. – С. 44–48.
25. Книш М. І. Організація використання земель природоохоронного призначення в Україні. – Львів: ЛНАУ, 2021. – 224 с.
26. Яцишин А. М., Литвин Л. П. Еколого-економічне обґрунтування збереження природоохоронних територій в умовах адміністративної реформи // Економіка природокористування. – 2022. – № 1. – С. 112–118.